

KONINKLIJKE NEDERLANDSE AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN

TEKSTONTSLUITING EN ONDERZOEK
Huygens Instituut
LITERATUUR- EN WETENSCHAPSGESCHIEDENIS

Jaarverslag 2007

Voor het Huygens Instituut was 2007 een druk en belangrijk jaar. We verhuisden, met ons nieuwe onderzoeksprogramma werd een begin gemaakt en we kregen – voor het eerst sinds 1997 – een visitatiecommissie op bezoek. Dat laatste betekende dat het jaar niet alleen hectisch, maar ook spannend was. In de instituten van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen oordeelt een visitatiecommissie elke zes jaar over de kwaliteit van het onderzoek en de levensvatbaarheid van de onderzoeksstrategie. De KNAW neemt het *Standard Evaluation Protocol for Public Research Organisations* serieus; aan het oordeel van de commissie worden consequenties verbonden.

Tot onze vreugde kwam de commissie met een meer dan gunstig oordeel: het Huygens Instituut functioneert uitstekend, het maakt een vitale en dynamische indruk en de internationale aanwezigheid van het onderzoek neemt onmiskenbaar toe. Uit de grote hoeveelheid recensies die de afgelopen zes jaar verschenen leidde de commissie af dat in elk geval de maatschappelijke relevantie van de literaire edities groot is. De lang lopende projecten werden zonder uitzondering van belang geacht: naar de mening van de beoordelaars maakt het Instituut zijn ambitie waar. Verder was de evaluatiecommissie onder de indruk van de manier waarop ICT van een ondergeschoven kind inmiddels een factor is geworden die binnen het onderzoek een centrale en bindende rol heeft.

Voor de komende jaren is de richting nu duidelijk. In september verscheen het nieuwe onderzoeksprogramma, dat het onderzoek in vier thema's verdeelt: kenniscirculatie, cultuuroverdracht, ICT & teksten en literaire monumentenzorg. Binnen de thema's zijn projecten georganiseerd in samenhangende clusters, met elk een senioronderzoeker aan het hoofd. Een tweetal informatici en een ontwikkelteam van vier of meer programmeurs ondersteunen het onderzoek.

Verheugend was dat we in staat waren extra middelen te werven om enkele van onze plannen meteen al gestalte te geven. Eén daarvan betreft Interedition, een Europees samenwerkingsverband voor het ontwikkelen van programmatuur om teksten digitaal ter beschikking te stellen, te verrijken en te analyseren. Bij de European Science

Foundation verwierf drs. Joris van Zundert daarvoor een subsidie in het kader van het zogenaamde COST-programma.

Een ander plan betrof het Digitaal Wetenschapshistorisch Centrum. Het DWC moet een virtueel centrum van de Nederlandse wetenschapsgeschiedbeoefening worden, een webportaal met onder meer biografieën van Nederlandse geleerden, bibliografische informatie en onderzoeksbestanden. De Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen was bereid hiervoor de nodige structurele middelen ter beschikking te stellen. We gingen voor de opbouw van het DWC een samenwerkingsverband aan met Gewina, het genootschap van Nederlandse wetenschapshistorici. De website van Gewina gaat op in het DWC en het gelijknamige wetenschappelijke tijdschrift wordt redactioneel door het Huygens Instituut ondersteund. Ook zal het Instituut zich ontfemen over de KNAW-website www.digitallibrary.nl en over de boekenreeks *Geschiedenis van de Wetenschap in Nederland*.

Bij NWO verwierf het Huygens Instituut een subsidie voor het maken van een elektronische varianteneditie van Lodewijk van Deyssels *Menschen en Bergen*, de eerste in haar soort in Nederland. De bezorger is dr. Jan-Willem van der Weij.

Het project *Menschen en Bergen* maakt gebruik van de zogenaamde *Editiemachine*, een programma waaraan de ontwikkelafdeling van het Huygens Instituut hard heeft gewerkt. Met de *Editiemachine* wordt het mogelijk in een webomgeving met verschillende onderzoekers tegelijk aan de editie van teksten te werken. Zo kan een teksteditie of bronnenpublicatie voortaan het doel zijn van een *collaboratory*, die transcribeert, onderzoeksresultaten toevoegt en de tekst steeds verder verrijkt. In 2007 werden enkele pilots uitgevoerd. Eén ervan betrof *Waleweyn ende Keye*, een Middelnederlandse Lancelot-roman waaraan dr. Marjolein Hogenbirk en prof.dr. Wim Gerritsen werkten. Een tweede pilot werd voorbereid met betrekking tot *De proprietatibus rerum* van Bartholomeus Anglicus. Hieraan zullen enkele tientallen onderzoekers, die verenigd zijn in WEMAL, de Werkgroep Middelnederlandse Artes-Literatuur, simultaan werken. Het project *Menschen en Bergen* is de volgende pilot, waarin de *Editiemachine* getest zal worden voor het verwerken van tekstvarianten.

In april betrokken we een nieuwe verdieping in de Koninklijke Bibliotheek. Daarmee beschikken we over een representatieve en adequate huisvesting, met congres- en vergaderfaciliteiten. Er werd in het eerste jaar al veelvuldig gebruik gemaakt van de nieuwe mogelijkheden. Zo vond op 30 augustus in het Huygens Instituut de *expert meeting* 'Transfer and Integration. Foreign Literatures in National Contexts' plaats, op 21 september het congres 'Women's Past and Future', op 28 september een workshop over de editie van Bartholomeus Anglicus, op 23 oktober het congres 'Brieven!', op 2 november een internationaal congres over Isaac Vossius, en op 1 december het jaarcongres van Gewina.

Op 9 oktober werden de nieuwe faciliteiten tot het uiterste getest, toen Marijke Gumbert-Hepp onder grote belangstelling haar afscheidsfeest vierde. Dr. Gumbert-Hepp was vanaf 1978 verbonden aan het DuCange-project van nwo, dat in 1992 opging in het Constantijn Huygens Instituut. Vanaf dat moment was ze leider van de werkgroep Middeleeuwen/Renaissance, een functie die ze tot haar pensioen in oktober 2007 met verve is blijven vervullen. Bij het afscheid presenteerde dr. Gumbert-Hepp haar laatste onderzoeksresultaat: *De Annalen van Egmond*, medebezorgd door J.W.J. Burgers en J.P. Gumbert en uitgegeven door Verloren.

Een ander onderzoeksresultaat dat veel publiciteit kreeg was de biografie van Hugo de Groot door Henk Nellen, *Een leven in strijd om de vrede*. Er verscheen een aantal zeer lovende besprekingen in de dagbladen. De presentatie vond plaats in het Vredespaleis op 10 april. Het bij uitgeverij Balans verschenen boek werd door de auteur aangeboden aan mr. J.P.H. Donner, minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. De biografie berust grotendeels op de zeventiendelige uitgave van Grotius' correspondentie, een megaproject waaraan dr. Nellen in 2001 de laatste hand legde. Zo is de voor een breed publiek toegankelijke levensbeschrijving een mooi voorbeeld van een geslaagde valorisatie van geesteswetenschappelijk onderzoek.

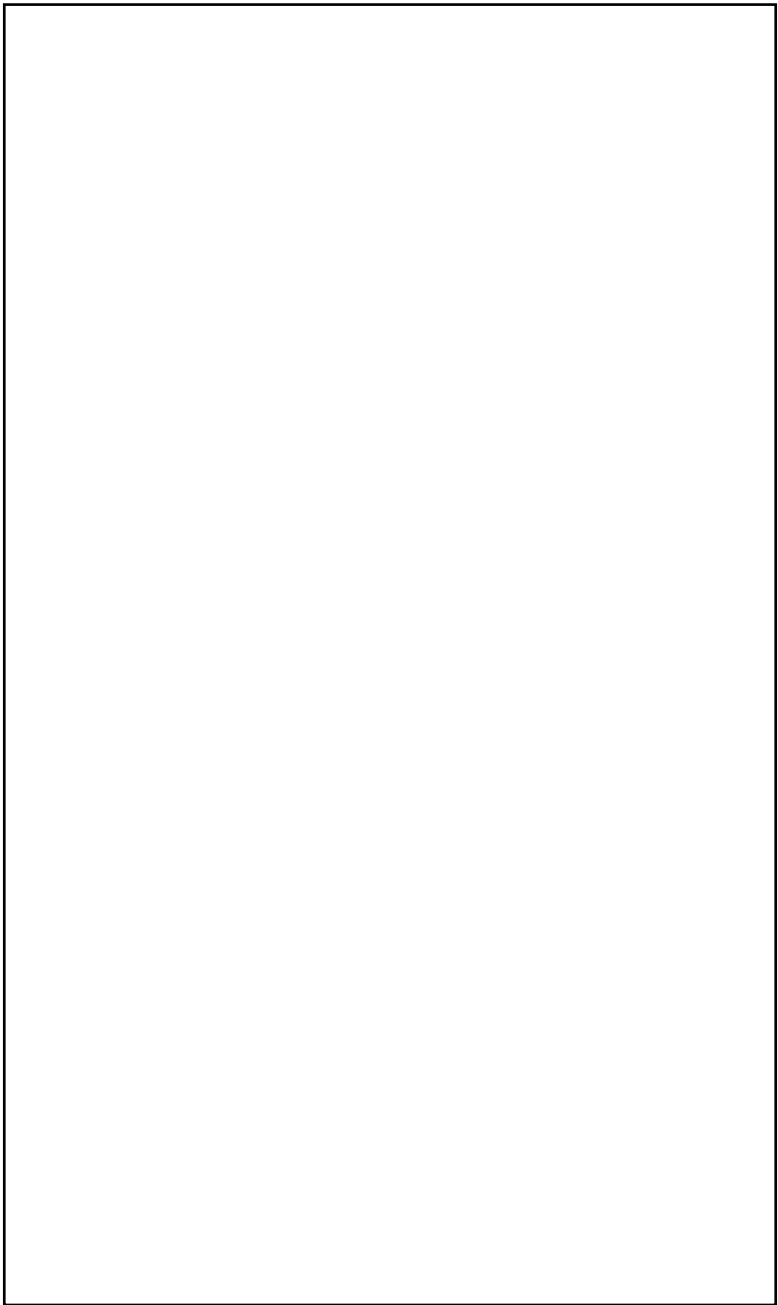
Grote publieke belangstelling was er ook voor het Gruuthusehandschrift, dat de Koninklijke Bibliotheek heeft aangekocht en

gescand. De scans worden getoond op de website www.kb.nl/galerie/gruuthuse/ en gaan vergezeld van de door dr. Herman Brinkman en dr. Ike de Loos namens het Huygens Instituut gemaakte transcripties en annotaties. De website toont de meerwaarde van een dergelijke interdisciplinaire en institutionele samenwerking.

Samenwerking is dan ook een belangrijk streven van het Huygens Instituut. De Nederlandse geesteswetenschappen zijn versnipperd. Het uitsluitend nastreven van nauwe institutionele belangen werkt in het nadeel van vernieuwing en van de opbouw van een hoogstnoodzakelijke gezamenlijke (digitale) infrastructuur. Om deze reden werd in de zomer een formele samenwerkingsovereenkomst gesloten met het Centrum voor Teksteditie en Bronnenstudie te Gent. De instituten wisselen vrijelijk informatie uit en trekken samen op bij het ontwikkelen van software en de vernieuwing van de editiewetenschap. Met het Nederlands Literair Productie- en Vertalingenfonds en de Stichting Nederlandse Klassieken werkten we samen aan de opzet van een klassiekenreeks-nieuwe-stijl, waarin op basis van een wetenschappelijke webeditie verschillende producten worden gegenereerd, met onder meer hertaalde en aantrekkelijk vormgegeven boeken voor een breed publiek en het onderwijs.

Naast de al eerder genoemde overeenkomst met Gewina ontstond verder een veelbelovend samenwerkingsverband met het nieuwe Utrechtse Descartes-Centrum. Met dit Centrum zal het Huygens Instituut een programma ontwikkelen voor het bestuderen van de vroegmoderne wetenschapsgeschiedenis. In 2007 werd het eerste project al geformuleerd: de digitalisering van zo'n 25.000 vroegmoderne geleerdenbrieven en het programmeren van software om deze te analyseren. Andere partners in dit project zijn de Virtual Knowledge Studio, de Koninklijke Bibliotheek, de Data Archiving and Network Services (DANS) en de Universiteit van Amsterdam.

Ook de banden met de universitaire wereld werden verstevigd: aan de Universiteit van Amsterdam hield Huygens-onderzoeker dr. Jan Bloemendal op 16 maart zijn inaugurele rede *'Hoe moet ik het me voorstellen?' Lijnen in de Latinistiek*. Bloemendal bezet de leerstoel Neolatinistiek aan de Universiteit van Amsterdam, ingesteld vanwege het Huygens Instituut.

Het Huygens Instituut in cijfers

Medewerkers

Op 31 december 2007 telde het Huygens Instituut het volgende aantal medewerkers en formatieplaatsen

	2007
Onderzoek	
Vast	20
Tijdelijk	7
Overig	
Vast	13
Tijdelijk	2
Totaal	42
In FTE	
Onderzoek	
Vast	14,8
Tijdelijk	3,7
Overig	
Vast	11,2
Tijdelijk	1,7
Totaal	31,4

	2006	2007
Edities, bronnenpublicaties en informatie-technologische producten		
Tekstedities gedrukt	2	1
Tekstedities digitaal	0	2
Tekstedities gecombineerd gedrukt/digitaal	2	0
Websites	0	1
Onderzoeksprogrammatuur	4	1

Datasets		0	1
----------	--	---	---

Bibliografische productie

Ontsloten titels BNTL		3955	3645
Aantal raadplegingen BNTL		837424	837415

Overige wetenschappelijke publicaties

Monografieën		0	3
Bundels, congres-proceedings		4	5
Wetenschappelijke artikelen		15	11
Hoofdstukken in boeken, bundels en proceedings		11	17

Vakpublicaties		30	26
----------------	--	----	----

Wetenschappelijke lezingen en papers		40	30
--------------------------------------	--	----	----

Wetenschappelijke bijeenkomsten (mede) georganiseerd

Met overwegend nationale deelnemers		2	4
Met overwegend internationale deelnemers		2	3

Populariserende publicaties

Boeken			4
Artikelen			5

Financiën

	2006		2007	
Inkomsten				
Bijdrage KNAW	2.259.510	92%	2.366.042	94%
Overige opbrengsten	205.733	8%	154.674	6%
Totaal baten	2.465.243		2.520.716	
Uitgaven	2.493.836		2.408.429	
Resultaat	-28.593		112.287	

Projectverslagen 2007

CIRCULATION OF KNOWLEDGE

COMMENTAREN

Aristoteles Semitico-Latinus en Avicenna Latinus

Uitvoerder: dr. A.M.I. van Oppenraay

In het kader van het Union Académique Internationale project Aristoteles Semitico-Latinus wordt op het ogenblik door Dr. Aafke M.I. van Oppenraay binnen het Huygens Instituut het eerste deel voorbereid van de tekstkritische editie van Michael Scotus' Arabisch-Latijnse vertaling van negentien van Aristoteles' dierkundeboeken, de *Historia animalium* (algemene biologie) in tien boeken. De beide andere delen *De partibus animalium* (over de anatomie) in vier boeken en *De generatione animalium* (over de voortplanting) in vijf boeken zijn reeds verschenen.

In het verslagjaar 2007 is het Latijnse gedeelte van de editie voltooid: de Latijnse tekst en de Latijnse apparatus criticus van boek I tot en met boek X zijn vastgesteld, overgebleven twijfelachtige lezingen zijn opnieuw op film nagekeken. Eind 2007 is begonnen met de definitieve vergelijking met de Arabische tekst, de opstelling van de Arabico-Latijnse apparatus criticus, een voorlopige versie van de aantekeningen, en de samenstelling van de tweezijdige indices verborum.

Er zijn samenwerkingsverbanden aangegaan met Dr. Raphaela Veit (Universität Tübingen) aangaande een editie van Avicenna's *De animalibus* en met Dr. Erik Kwakkel (University of Victoria, USA) aangaande de codicologische beschrijving van door mij gebruikte handschriften.

Het artikel 'Some Recent Findings in Michael Scot's Arabic-Latin Translation of Aristotle's History of Animals' is verschenen in: A. Vrolijk en J.P. Hogendijk, *O ye Gentlemen: Arabic Studies on Science and Literary Culture. In Honour of Remke Kruk*. Islamic

Philosophy, Theology and Science, Texts and Studies edited by H. Daiber, Vol. LXXIV, Leiden, Boston 2007. Twee andere artikelen zullen binnenkort verschijnen (Brussel/Leuven en Frankfurt).

Karolingische geleerdheid (Carolingian Scholarship)

Uitvoerder: dr. M.J. Teeuwen

De intellectuele wereld van de Karolingische periode laat zich goed bestuderen aan de hand van de klassieke en laat-antieke teksten, die door de negende-eeuwse geleerden in relatief grote aantallen gekopieerd werden en intensief bestudeerd. De ruimte om de hoofdtekst heen is vaak volledig opgevuld met minuscule lettertjes, die deze voorzien van uitleg, correcties, verwijzingen en aanvullingen. De aantekeningen geven een heel direct beeld van hoe er met de antieke erfenis werd omgegaan.

In het project 'Karolingische geleerdheid' staat de laat-antieke tekst *De nuptiis Philologiae et Mercurii* van Martianus Capella centraal, een handboek over de zeven Vrije Kunsten. In samenwerking met specialisten op de verschillende terreinen wordt gewerkt aan een volledige editie van het oudste commentaar, op basis van het handschrift *Leiden, Universiteitsbibliotheek, Vossianus Latinus Folio 48*. In 2007 is de digitale werkomgeving van het project gevuld met het leeuwendeel van het materiaal. Er is een begin gemaakt met de organisatie van het afsluitende symposium van dit project, dat plaats zal vinden in september 2008.

Er zijn publicaties verschenen over het thema van de harmonie der sferen en over de vroegste receptiegeschiedenis van *De nuptiis*. Ook is aandacht besteed aan de verdachte aard van de antieke, pre-christelijke kennis en de manier waarop daarmee wordt omgegaan in de commentaartraditie. Immers, antieke mythologie en kennis stonden weliswaar op een voetstuk in de Karolingische periode, maar werden tevens met veel wantrouwen bejegend. De duivelse werking van de verhalen van Vergilius en Ovidius is een topos, en vele Karolingische geleerden waarschuwden hun leerlingen voor de verderfelijke werking van de klassieken. Tegelijkertijd is de Karolingische cultuur zodanig doordrenkt met verwijzingen naar en

imitaties van klassieke werken, dat onomstotelijk vast staat dat deze waarschuwingen meestal in de wind werden geslagen. De vraag rest in welke context we de bestudering van zo'n flagrant pagane tekst als *De nuptiis* moeten plaatsen. De toon van het commentaar, dat geen enkele blijk geeft van zorg om de on-christelijke inhoud, geeft ons nieuwe aanwijzingen voor het beantwoorden hiervan.

ERASMUS

Erasmus, Opera Omnia

Uitvoerders: prof.dr. J. Bloemendal, drs. E.G.P. Huijting, dr. M.L. van Poll-van de Lisdonk en drs. S. Surdèl

De uitgave van de *Erasmii Opera omnia* beoogt een wetenschappelijke, kritische uitgave van de Latijnse tekst met commentaren en inleidingen op alle werken van Desiderius Erasmus (1466-1536) in het Frans, Duits of Engels. De editie wordt de Amsterdamse editie genoemd (*ASD*), naar de plaats waar de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen is gevestigd, onder wier auspiciën de editie verschijnt. De werken worden uitgegeven door een team van circa 35 externe medewerkers in binnen- en buitenland. Het instituut faciliteert en coördineert. Daarvoor was in 2007 1,4 fte beschikbaar. In het lopende jaar waren achtereenvolgens M. Jansen en H. Lamers als studentassistent aan het project verbonden. Nauwe samenwerking bestaat er met het Canadese project *Collected Works of Erasmus*, een Engelse vertaling met aantekeningen en inleidingen van alle werken van Erasmus.

In het lopende jaar zijn voor diverse delen vorderingen gemaakt. Onder meer is deel V,6 van M. Cytowska en A.G. Weiler voorbereid om ter perse te gaan. Ook zijn verdere voorbereidende werkzaamheden voor V,7 (ed. C. Bené, A. Kearns, A. Godin, C.S.M. Rademaker en J. Trapman), en IX,5 (Apologieën, ed. C.L. Heesakkers en C. Asso) verricht.

In de loop van dit jaar bleek Elsevier niet langer als uitgever van de delen te willen fungeren. Er is een traject uitgezet om een nieuwe uitgever te vinden.

In november heeft de Conseil International pour l'édition des oeuvres complètes d'Érasme zijn driejaarlijkse vergadering gehouden. Daarop kwam de voortgang van de diverse delen ter sprake, alsook de overstap naar een nieuwe uitgever.

Begin 2007 is prof.dr. Johannes Trapman opgevolgd door prof. dr. Jan Bloemendal.

RECYCLING THE CLASSICS

Biblical criticism and secularization in the seventeenth century

Uitvoerder: dr. H.J.M. Nellen

Na afsluiting van het werk aan de biografie over Hugo de Groot begon H. Nellen in het verslagjaar 2007 aan de voorbereiding van een nieuw onderzoek, waarin naast zijn bestudering van de exegese van Hugo de Groot ook de voorlopige resultaten van een ander project, 'Brieven in remonstrantse archieven', zullen worden verwerkt. Het ligt in de bedoeling in het voorjaar van 2008 een aanvraag voor dit project in te dienen bij de NWO, Vrije competitie Geesteswetenschappen.

Het onderzoek 'Biblical criticism and secularization in the seventeenth century' beoogt een nieuwe verklaring te geven voor de doorbraak en verbreiding van het Verlichtingsdenken in de Nederlandse Republiek via een analyse van de relatie tussen Bijbelkritiek en secularisatie in de periode 1575-1725. Uitgangspunt van het onderzoek is de Leidse Universiteit, die vrijwel meteen na haar stichting in 1575 een leidende rol op het gebied van de Bijbelkritiek ging vervullen. Hier waren classici, oriëntalisten en theologen werkzaam die zich toeleiden op de bestudering van de Bijbeltekst. Geleerden als Daniel Heinsius zochten naar de letterlijke betekenis. Die probeerden zij vast te stellen door filologisch en historisch onderzoek. Tot omstreeks 1650 roept het werk van deze onderzoekers geen problemen op. Zij verrichten hun werk in goede harmonie met hun collega's die zich aan de dogmatische of systematische theologie wijdde. Voor beide partijen bezat de Bijbel een onaantastbare status, want het ging om een goddelijk geïnspireerd en dus onfeilbaar document, waaruit de gelovige kon leren hoe het heil te verwerven. Na 1650 werd de

status van de Bijbel echter aan ernstige kritiek onderworpen. In deze discussie vervulden Isaac de La Peyrère en Isaac Vossius een centrale rol. Beide geleerden maakten gebruik van inzichten die het tekstkritisch en historisch Bijbelonderzoek had opgeleverd. Hun opvattingen over de Bijbel wekten zoveel verzet dat er gesproken kan worden van een brede maatschappelijke gedachtewisseling die ook in het laatste kwart van de zeventiende eeuw voortgang vond en toen zelfs nog intensiever werd. Een sleutelfiguur is Baruch de Spinoza, wiens *Tractatus Theologico-Politicus* (1670) de discussie over de status van de Bijbel zeker tot 1725 bepaalde. De ontvangst en verwerking van Spinoza's opvattingen kunnen gezien worden als de periode waarin er zich een scheiding voltrok tussen de traditionele gelovigen en de nieuwlichters die de goddelijke status van de Bijbel definitief hadden losgelaten.

Europa Humanistica

Contactpersonen Huygens Instituut: dr. H.J.M. Nellen, drs. S. Surdél

Europa Humanistica is een samenwerkingsverband van dertien Europese onderzoeksinstituten, gericht op de publicatie van het voorwerk bij uitgaven van klassieke en patristieke teksten door humanisten uit de periode ca. 1480 tot ca. 1670. Het aandeel van de toenmalige Lage Landen is in handen van het Huygens Instituut in Den Haag, de Katholieke Universiteit te Leuven en de Université Catholique te Louvain-la-Neuve (www.huygensinstituut.knaw.nl, 'projecten').

2007 was voor Europa Humanistica een jaar waarin vooral een inhaalslag in ons eigen Instituut moest worden gemaakt: na alle werkbezoeken en bestellingen van documentatie in buitenlandse bibliotheken lag er enorm veel werk dat getranscribeerd en gecontroleerd moest worden. Aan het einde van het jaar kwamen daar nog substantiële bijdragen bij van drie externe medewerkers: Dirk van Miert, Marianne Roobol en Juliette Groenland.

Door de toename van deze documentatie is de inventaris voor de lemmata AGRICOLA, COORNHERT, VAN GHISTELE, JUNIUS,

LONGOLIUS, MURMELLIUS en PULMANNUS inmiddels ver gevorderd. Belangrijke edities van deze humanisten die verspreid bewaard worden in moeilijk te bezoeken bibliotheken, werden in een tweede ronde opnieuw geïnventariseerd om onbeantwoorde verzoeken om copieën alsnog beantwoord te krijgen.

Als geheel bezitten de prefationes van deze humanisten een zekere meerwaarde. Naast de gebruikelijke hoffelijkheden aan het adres van vrienden, collega's en geldschieters vindt men vaak genoeg opmerkingen over de verouderde methoden van het onderwijs, de starre houding van scholastici aan de universiteiten, de verheffende morele waarde van heidense teksten naast die van christelijke auteurs, waaruit dan weer richtlijnen voor het maken van moeilijke keuzen werden afgeleid. De gevolgen die menig humanist daarbij ondervond bieden vervolgens weer inzicht in theologische en juridische vraagstukken.

Het verzoek van het Huygens Instituut om, samen met het Institut de Recherche et d'Histoire des Textes te Parijs, het patronage te verkrijgen van de Union Académique Internationale werd ook in 2007 officieel in beraad gehouden. De belangrijkste reden voor zo'n verzoek is dat Europa Humanistica een groot internationaal netwerk betreft van zes actief deelnemende landen: Frankrijk, Spanje, Hongarije, Duitsland, België en Nederland. Daarbuiten is er een 'periferie' van landen die op termijn waarschijnlijk zullen toetreden, maar waar de initiatieven zich voorlopig beperken tot regionale projecten (Italië, Portugal, Zwitserland en Tsjechië). Met uitzondering van Portugal en Tsjechië waren al deze landen op niveau vertegenwoordigd bij het Tweede Algemene Werkoverleg in Den Haag in oktober 2005. Het Derde Algemene Werkoverleg zal in 2008 plaatsvinden in Boedapest.

Het jaar 2007 is door onze Franse collega Marie-Elisabeth Boutrou benut om de gezamenlijke Europese Budé-databank verder te verbeteren, opdat de aansluiting met externe databestanden zo soepel mogelijk zal verlopen. Daarnaast blijft de oude 'vitrine' van kracht, waarvan het aantal bezoekers steeds verder toeneemt (zie www.europahumanistica.org).

Hugo Grotius, *Posteriora* (Oorspronkelijke Latijnse Poëzie 1609-1645)

Uitvoerder: drs. M. van Oosterhout

Dit promotieonderzoek behelst de kritische editie van een corpus Neo-Latijnse poëzie van Hugo Grotius uit de periode 1609 tot aan zijn dood in 1645. Deze *Posteriora Carmina* ofwel Grotius' latere gedichten, zo genoemd ter onderscheiding van de *Iuvenilia Carmina*, zijn een corpus van meer dan honderd gelegenheidsgedichten die tezamen ongeveer 2500 verzen bevatten. In het jaar 2007 zijn alle gedichten in een eerste versie gereed gemaakt voor publicatie en is er een aanvang gemaakt met het schrijven van de inleiding op de editie. Hierin wordt aandacht besteed aan de omstandigheden waarin Grotius zijn gedichten schreef: de twaalf jaren van het Bestand in de Nederlanden toen Grotius een politieke rol van betekenis speelde, zijn daarop volgende gevangenschap en de ballingschap die hij grotendeels doorbracht in Parijs. Daar vestigde hij weldra met tal van publicaties een klinkende reputatie als geleerde. De poëzie van Grotius vormt binnen zijn totale oeuvre een essentieel onderdeel waarmee hij verschillende doelen voor ogen had. In zijn gedichten kon Grotius zijn identiteit als geleerde en staatsman vestigen en benadrukken, zijn netwerk uitbreiden en onderhouden, zijn naam aan een goede zaak verbinden en zijn eigen mening verkondigen. Grotius' gelegenheidspoëzie verschaft bovendien inzicht in de communicatie tussen geleerden en regenten in de bovenlaag van de zeventiende-eeuwse maatschappij.

Biografie van Hugo de Groot

Uitvoerder: dr. H.J.M. Nellen

Op 10 april 2007, de verjaardag van Hugo de Groot, verscheen bij uitgeverij Balans te Amsterdam de biografie *Hugo de Groot, een leven in strijd om de vrede (1583-1645)*. Het boek werd tijdens een feestelijke bijeenkomst aangeboden aan de minister van sociale zaken, Mr. J.P.H. Donner. De tekst van de lezing van H. Nellen werd op de site van de Bibliotheek van het Vredespaleis geplaatst: <http://www.ppl.nl/grotius/Nellen.doc>. Voor de uitgave ontving het Huygens Instituut subsidies van verscheidene instellingen: de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO), het Prins Bernhard Cultuurfonds, de Stichting Dr Hendrik Muller's Vaderlandsch Fonds, de M.A.O.C. Gravin van Bylandt Stichting, de Stichting Grotiana, de Stichting Nicolette Bruining Fonds, de J.E. Jurriaanse Stichting en de Thijssen-Schoute Stichting. Het Huygens Instituut betuigt langs deze weg zijn erkentelijkheid voor de ruimhartige financiële steun aan dit project. Tot nu toe werd de biografie in de nationale dagbladen en wetenschappelijke tijdschriften over het algemeen positief beoordeeld.

In het verlengde van zijn werkzaamheden aan de biografie verleende H. Nellen assistentie bij de digitalisering van een aantal werken van Hugo de Groot, onder meer de *Verantwoordingh van de wettelijke regeringh van Hollandt ende West-Vrieslandt* (1623) en de *Briefwisseling van Hugo Grotius*, 17 delen, Rijks Geschiedkundige Publicatiën, Grote Serie, Den Haag 1928-2001. Voorts bereidde hij samen met Dr. Jeanine De Landtsheer de publicatie voor van de proceedings van een internationaal congres dat van 14 tot 16 december 2006 plaatsvond in Leuven, Brussel en Den Haag en dat gewijd was aan de geleerdenbrief: 'Between Scylla and Charybdis. Learned Letter Writers Navigating Between the Cliffs of Politics and Religion (1500-1700)'. De verschijning van deze proceedings is gepland in het najaar van 2008.

Antoni van Leeuwenhoek, Brieven

Uitvoerder: drs. L.C. Palm

De bedoeling van het project is een kritische editie van alle brieven van de Delftse microscopist Antoni van Leeuwenhoek (1632-1723). De editie bevat ook een moderne Engelse vertaling, die voorzien is van filologische, historische, natuurwetenschappelijke annotaties en interne verwijzingen, en van foto's van tekeningen en gravures. Deze brieven zijn het enig overgeleverde wetenschappelijke werk van Van Leeuwenhoek en vormen dus de enige toegang tot zijn activiteiten en ideeën. Een aantal brieven is in zeldzame contemporaine edities beschikbaar, in het Nederlands of in Latijnse vertaling. Een deel van de brieven is in Engelse vertaling gepubliceerd in de *Philosophical Transactions* van de Royal Society in Londen. Een volledig overzicht van het werk van Van Leeuwenhoek ontbreekt echter. De resultaten van het onderzoek van de microscopist waren, mede door zijn handigheid in het vervaardigen van microscopen en zijn prepareertechniek, in die tijd onovertroffen. Van Leeuwenhoeks werk heeft in het zeventiende-eeuwse discours over de volheid van de wereld (vgl. Descartes) een grote rol gespeeld. Daarnaast zijn de microscopen samen met de telescopen en de luchtpompen de belangrijkste instrumenten geweest tijdens de opkomst van de experimentele natuurfilosofie. De editie is van belang voor (wetenschaps-)historici die Leeuwenhoeks rol in de Wetenschappelijke Revolutie willen bestuderen en voor taalkundigen, gespecialiseerd in zeventiende- en achttiende-eeuws Nederlands, terwijl daarnaast ook huidige natuurwetenschappers op Van Leeuwenhoeks werk teruggrijpen. De reeks *Alle de Brieven van Antoni van Leeuwenhoek / The Collected letters of Antoni van Leeuwenhoek* zal uit 19 delen bestaan; er zijn inmiddels 15 delen verschenen.

In 2007 is gewerkt aan de bewerking van de brieven die in deel 16, 17 en 18 zullen worden opgenomen. Door onvoorziene vertraging gaan de persklare manuscripten van deel 16 en 17 in 2008 naar de uitgever.

INFRASTRUCTUUR

Digitaal Wetenschapshistorisch Centrum (dwc)

Uitvoerders: drs. I.J.J. Nieuwland, dr. H.J. Zuidervaart

Per 1 september 2007 is begonnen aan de eerste fase van de ontwikkeling van een 'Digitaal Wetenschapshistorisch Centrum' (dwc). Dit project werd eerder in 2007 voor financiering goedgekeurd door het hoofdbestuur van de KNAW.

Het dwc wil de digitale toegang worden voor iedere onderzoeker en serieus geïnteresseerde in de Nederlandse wetenschapsgeschiedenis.

Wetenschap is een belangrijk deel van onze cultuur geworden. Wetenschapsgeschiedenis in brede zin leert ons hoe het wetenschappelijk bedrijf in verschillende contexten werkt, hoe wetenschappelijk methoden en technieken tot stand komen, welke beperkingen dat met zich meebrengt en hoe rivaliserende theorieën worden bediscussieerd. Dit betreft zowel de humaniora, als de geneeskunde en de exacte en technische wetenschappen.

Voor de doelgroep zal de website nieuws, recente ontwikkelingen en relevante links uit de professie bieden, alsmede toegang tot een bibliografisch apparaat over het thema 'Geleerdheid & Wetenschapsbeoefening in de Lage Landen'. De voornaamste ingang echter zal worden geboden via een Biografisch Apparaat. Het ligt in de bedoeling om via de biografie van een geleerde toegang te bieden tot 'high-tech' zoekfuncties, 'full text files', audiovisuele presentaties en dergelijke. In de verzameling van biografieën zullen ook minder bekende wetenschapsbeoefenaren worden opgenomen.

In de verslagperiode is gewerkt aan de samenstelling van een gedetailleerd projectplan voor het dwc, waarvan een conceptversie in januari 2008 gereed is gekomen.

Met de aanstelling van een wetenschapshistoricus voor het dwc is ook de mogelijkheid gecreëerd om ten behoeve van de Nederlandse wetenschapshistorische gemeenschap een aantal andere ondersteunende taken te vervullen, waaronder het redactiesecretariaat van het kwartaaltijdschrift *Gewina*. Hiervan zijn in de verslagperiode twee nummers verschenen.

CULTUUROVERDRACHT

REPERTOIREVORMING

De constructie van het Nederlandse literaire verleden. De geschiedenis van Nederlandse en Vlaamse literaire tekstedities 1760-1860

Uitvoerder: drs. J.A.Th. Rock

Het onderzoek naar de geschiedenis van de vroegste geleerde edities van verhalende teksten in de Nederlanden, met nadruk op de periode 1760-1860, maakt deel uit van een NWO-onderzoeksproject waarin het Huygens Instituut samenwerkt met de Afdeling Neerlandistiek van de UvA. Het onderzoek zal in de loop van 2008 afgerond worden. Daarom werd in de loop van 2007 begonnen aan de presentatie van het onderzoek: de uitvoerder hield enkele voordrachten en hij werkte aan de redactie van zijn proefschrift. Voor daarmee begonnen kon worden, werd er ook nog afsluitend inhoudelijk onderzoek verricht.

Dat onderzoek betrof de vroegste periode. Die periode, waarin de eerste tekstedities in de volkstaal verschenen, bleek veel vroeger begonnen te zijn dan bij de aanvang van het project aangenomen werd: al in de zeventiende eeuw bestond er een behoorlijke activiteit met een vrij constante productie van tekstedities. Die productie kan niet verwaarloosd worden en maakt van die vroegste periode, vóór 1760, meer dan alleen maar een aanloopperiode of een voorgeschiedenis. Dit inzicht leidde ertoe dat in 2007 het perspectief van het hele onderzoek naar een vroegere periode verschoof.

Ten behoeve van de presentatie van de onderzoeksresultaten werden aan het Huizinga Instituut, delandelijke onderzoeksschool voor cultuurgeschiedenis, twee cursussen gevolgd. Een presentatiecursus om de resultaten mondeling overtuigend over te brengen en een cursus in het schrijven van een cultuurhistorisch proefschrift. Er volgde na de twee cursussen meteen ook een praktijkproef. Op een symposium voor promovendi van het Huizinga Instituut werden de grote lijnen van het proefschrift voorgesteld en bediscussieerd met referent prof. dr. Remieg Aerts (RU Nijmegen). En aan het eind van het verslagjaar werd begonnen met het schrijven van de eerste hoofdstukken van het proefschrift.

Geschiedenis van het literatuuronderwijs ca. 1890-1940

Uitvoerder: dr. A.B.G.M. van Kalmthout

Dit project beoogt vast te stellen hoe het onderwijs in de Nederlandse letterkunde in de decennia voor de Tweede Wereldoorlog als instrument gebruikt werd voor de vorming van een cultureel repertoire, mede in het licht van de verzuiling en van de tegenstelling tussen kennis van de nationale canon en persoonlijke ontplooiing. Het onderzoek resulteerde inmiddels in vier artikelen, waarvan het laatste verscheen in 2007. Daarnaast wordt gewerkt aan een monografie (werktitel: *Een kostbaar uur voor de ziel, Structuur en dynamiek van het Nederlandse literatuuronderwijs 1890-1940*). De uitvoerder hield in april 2007, op de *First Making Books, Shaping Readers* Conference aan University College Cork (Ierland), een lezing over 'Reading Aloud and Silent Reading'. Hierin stond de lezende leerling centraal. En tenslotte werden voorbereidingen getroffen voor twee in april 2008 te houden lezingen. De ene bespreekt de rol van de literatuuronderwijzende leraar; de andere gaat over de decanonisering van de dichter Willem Bilderdijk, zoals die in het literatuuronderwijs waarneembaar is geweest. In uitgebreide vorm zal deze lezing deel uitmaken van het gedenkboek dat in juni 2008 zal verschijnen ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan van de Vereniging Het Bilderdijk-Museum.

Nederlandse Cultuur als Kosmopolitische Cultuur

Contactpersoon Huygens Instituut: dr. A.B.G.M. van Kalmthout

Dit project onderzoekt de incorporatie, presentie en overlevering van uit het buitenland afkomstige (literaire) denkbeelden en producten in het nationale culturele systeem. Daarover belegde de projectgroep van 30 augustus tot 1 september 2007 een intensieve *expert meeting* op het Huygens Instituut. Hieraan werd deelgenomen door onderzoekers uit België, Canada, Duitsland, Israël, Engeland, Frankrijk en Nederland. Een selectie van de hier gepresenteerde *papers* zal in de loop van 2009 verschijnen in *Arcadia. Internationale Zeitschrift für Literaturwissenschaft / International Journal of Literary Studies*. Leden

van de projectgroep namen op 16 november 2007 eveneens deel aan de conferentie 'Cultural Crossings. Exploring the Nineteenth Century Distribution of English Literatures in the Low Countries' van het Centrum voor de Studie van Engelstalige Literatuur in Nederlandse Vertaling (Hogeschool en Universiteit Brussel).

Met enkele artikelen was de projectgroep vertegenwoordigd in het themanummer 'Tussen roem en vergetelheid. Terug naar de negentiende eeuw' van *Filter. Tijdschrift over Vertalen* (jrg. 14 nr. 3). Het voor 2007 geplande themanummer 'De receptie van buitenlandse literatuur' van het *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde*, met daarin de bewerkte lezingen die in 2006 gehouden werden op het Nijmeegse symposium 'De receptie van buitenlandse literatuur in Nederland – Oudere letterkunde', moest doorgeschoven worden naar begin 2008. Tenslotte werden voorbereidingen getroffen voor een door dr. Helleke van den Braber (RU) en dr. Jan Gielkens (HI) geredigeerde bundel *In 1934. Nederlandse cultuur in internationale context*. Doel van dit boek, waaraan circa 25 auteurs zullen meewerken, is om internationale interactiepatronen van het exemplarische peiljaar 1934 zo helder mogelijk in beeld te krijgen.

Repertoirevorming in de Nederlandse letteren 1940-1945

Uitvoerder: dr. J.J. Kelder m.m.v. M.H.T. Baars

Bij het onderzoek in het kader van het project *Repertoirevorming in de Nederlandse letteren 1940-1945* staat de vraag centraal welke 'canoniserende' en 'decanoniserende' activiteiten de bezetter en diens handlangers op het terrein van de Nederlandse letteren hebben ondernomen, c.q. op welke wijze personen en instellingen bijvoorbeeld door censuur dan wel propaganda invloed trachtten uit te oefenen op de canonvorming in de periode 1940-1945. Met het onderzoek is een begin gemaakt in augustus 2006. Aan het project wordt ongeveer zestien uur per week gewerkt. In 2007 heeft de uitvoerder zich vooral gericht op de 'canoniserende' bloemlezing *Gelaat der dichters* (1944), die werd samengesteld door de nationaal-socialistische auteur Henri Bruning. Er is onder meer archiefonderzoek gedaan bij het NIOD te Amsterdam. Over de in de bloemlezing opgenomen Nederlandse en

Vlaamse auteurs is interessant materiaal gevonden. Een publicatie over *Gelaat der dichters* is in voorbereiding. Er wordt naar gestreefd deze publicatie in 2008 te voltooiën. Er zal nog enig aanvullend onderzoek worden verricht, onder andere in de collecties van het AMVC te Antwerpen.

TRANSNATIONALE CULTUUROVERDRACHT

Pia Desideria

Uitvoerders: drs. P. Boot, drs. E.G.P. Huijting

In het project Pia Desideria wordt samengewerkt met de universiteiten van Utrecht en Leuven. Het project behelst een onderzoek naar de doorwerking in de noordelijke en zuidelijke Nederlanden van de embleembundel *Pia Desideria* van de Jezuïet Herman Hugo (Antwerpen, 1624). Het Huygens Instituut draagt hieraan bij met een vertaling van het werk van Hugo, en een onderzoek naar de mogelijkheden voor het annoteren van parallele tekstcorpora.

In het verslagjaar is de vertaling van de poëzie uit de bundel grotendeels afgerond. Daarmee is voor verder onderzoek een hulpmiddel ter beschikking gekomen waarvoor Hugo-specialisten in vele landen dankbaar zullen zijn. Het proza heeft minder prioriteit, omdat het grotendeels bestaat uit aanhalingen uit de Vulgaat en de kerkvaders. Daarnaast is een gegevensstructuur ontwikkeld voor het vastleggen van annotaties die betrekking hebben op twee parallel georganiseerde teksten (zoals grondteksten en hun vertalingen). Daarbij wordt gebruik gemaakt van zogenaamde *feature structures*, een gegevensformaat dat oorspronkelijk afkomstig is uit de taalkunde. De kracht van feature structures is dat ze een uniform mechanisme bieden voor het definiëren van potentieel heel ingewikkelde gegevensstructuren. Een prototype van een programma dat zulke annotaties kan maken is gedemonstreerd tijdens de 'TEI members meeting' in Maryland (november).

SANE

Uitvoerder: drs. P. Boot

Onder de roepnaam SANE (Scholarly ANnotation Exchange) wordt onderzoek gedaan naar mogelijkheden voor het elektronisch annoteren van wetenschappelijke edities. SANE is een vervolg op het werk dat is gedaan in het EDITOR-project. Er is in 2007 in het bijzonder aandacht besteed aan het integreren van de lessen uit EDITOR in de Editiemachine (zie aldaar).

Peter Boot werkt in dit kader aan een proefschrift waarbij verschillende vormen van annotatie gebruikt worden in de context van de studie van emblembundels. Het uitgangspunt voor annotatie wordt gevormd door de digitale collecties van het Emblem Project Utrecht. In het verslagjaar is vooral aandacht besteed aan de annotatie van parallelteksten, zoals beschreven onder het project Pia Desideria. Bovendien is gewerkt aan de laatste hoofdstukken van het proefschrift. Het belangrijkste thema daarin vormen de mogelijkheden die de combinatie van digitale tekst, digitaal onderzoeksverslag en digitale aantekeningen impliceren voor de praktijk van wetenschappelijk argumenteren en publiceren. De annotaties zijn in deze context de basis voor de wetenschappelijke verslaglegging. Ze kunnen worden gekenschetst als 'mesotekst', een tekstlaag die gepositioneerd kan worden tussen de primaire tekst (het object van onderzoek van de geesteswetenschappen) en de secundaire tekst (het onderzoeksverslag). In de slothoofdstukken van het proefschrift zal dit concept verder worden uitgediept.

Theater en het Publieke Debat

Uitvoerders: prof.dr. J. Bloemendal, drs. V.E.M. Demoed, dr. J.A. Groenland, drs. R.J. Gruijters

In 2004 is het met een Vidi-subsidie van NWO gefinancierde project *Latin and Vernacular Cultures. Theatre and Public Opinion in the Netherlands ca 1510-1625* gestart. Doel van het project is de relatie tussen vroegmodern toneel in het Latijn en dat in het Nederlands te

onderzoeken en de rol van het drama in het publieke debat. In juli 2006 is drs. R.J. Gruijters als AiO aan het project verbonden.

De projectleider doet onderzoek naar het religieuze drama in de zestiende eeuw, terwijl de postdoc mw. Groenland haar blik richt op het historiedrama van begin zeventiende eeuw. Mw. Demoed onderzoekt het toneel van de Haagse rector Guilielmus Gnapheus (1493-1568) en de receptie ervan in de Nederlanden en de Duitse landen (inclusief wat nu Polen is), dhr. Gruijters het Latijnstalige toneel van de Gentse benedictijn Jacobus Cornelius Lummenaeus a Marca.

Mw. Groenland en dhr. Bloemendal gaven een werkcollege Neolatijns toneel, dat resulteerde in de editie van de *Josephus*, een Neolatijns toneelstuk over het verhaal van aartsvader Jozef, geschreven door de Haarlemse rector Cornelius Schonaeus. Diverse congressen werden bezocht en de eerste voorbereidingen getroffen voor een congres dat in mei 2008 gaat plaatsvinden over het thema ‘Drama, toneel en het publieke debat’.

LITERAIRE CORRESPONDENTIES

Vincent van Gogh, *The Complete Correspondence*

Uitvoerders: drs. N.K. Bakker, dr. L.A.M. Jansen, dr. J.C.A. Luijten

Het onderzoek ten behoeve van de uitgave *Vincent van Gogh: The Complete Correspondence* is in 2007 voornamelijk gericht geweest op het schrijven van de inleiding, op het controleren van de vertalingen van de annotaties en van de inleiding, en op het maken van enkele databases voor de editie. De kopij werd nagenoeg afgerond, en we hebben overleg gevoerd met de medewerkers van het Huygens Instituut over de te maken web-editie, evenals met uitgeverij het *Mercatorfonds* over de papieren uitgave. De volledige editie zal digitaal worden gepubliceerd op het internet. Daarnaast zullen er eveneens ‘afgeslankte’ boekuitgaven verschijnen – in het Engels, Nederlands en Frans – met alleen de vertaalde briefteksten en een selectie van de annotaties. Dit wordt een rijk geïllustreerde, vijfdelige uitgave.

Met onze bevindingen en nieuwe inzichten traden we naar buiten via lezingen en publicaties. Voor de tentoonstelling *Vincent van Gogh, Painted with words*, die van 27 september 2007 tot 6 januari 2008 te zien was in de Morgan Library & Museum te New York, maakten we een brieveneditie die tevens tentoonstellingscatalogus was. En we verleenden via conservator Jennifer Tonkovich onze medewerking aan de expositie. Voorts maakten we in het Van Gogh Museum te Amsterdam de presentatie 'Mon cher copain Bernard'. *Vincent van Gogh en Emile Bernard: een kunstenaarsvriendschap*, die liep van 26 oktober 2007 tot 27 januari 2008.

We verstrekten informatie over de Van Gogh-brieven en de editieproblematiek aan de pers en in voordrachten voor studenten.

Willem Witsen, Correspondentie

Contactpersoon Huygens Instituut: prof.dr. A. Kets-Vree

De volledige correspondentie van Willem Witsen is in 2007 gepubliceerd via de website van de DBNL: <http://www.dbnl.org/titels/titel.php?id=witsoo9brieo1>

LITERAIRE MONUMENTENZORG

DE CANON VAN DE NEDERLANDSTALIGE LITERATUUR

De canon van de Nederlandstalige literatuur

Contactpersoon Huygens Instituut: dr. P.G. de Bruijn

'De canon van de Nederlandstalige literatuur' is een ambitieus project: verschillende instellingen in Nederland en Vlaanderen slaan de handen ineen om het literaire erfgoed met een nieuwe aanpak te ontsluiten voor een zo ruim mogelijk publiek, te beginnen in het onderwijs. Dankzij de technologische ontwikkelingen is het – voor het eerst – mogelijk een grotere publieksgerichtheid te bereiken zonder af te hoeven doen aan de betrouwbare wijze waarop het literaire erfgoed

beschikbaar moet blijven. Vanuit een verantwoorde digitale basiseditie (waarin de authentieke tekst zo ‘zuiver’ mogelijk wordt aangeboden) worden verschillende uitgavereeksen in boekvorm afgeleid, die verschillende doelgroepen bedienen. Het plan voorziet in een reeks zo toegankelijk mogelijke publiëksuitgaven (met een hertaalde of herspelde tekst, een aansprekende inleiding en toelichtingen) en in een op het onderwijs toegesneden uitgavereeks (voorzien van de nodige context en didactisering). Daarnaast staan verschillende afgeleide en flankerende publicaties en producten gepland, zowel in boekvorm (bijvoorbeeld luisterboeken), digitaal als crossmediaal (een educatieve televisiereeks gekoppeld aan een didactische webapplicatie). Een jaarlijks terugkerende mediacampagne moet ervoor zorgen dat de klassieken op een aansprekende manier permanent onder de aandacht worden gebracht.

‘De canon van de Nederlandstalige literatuur’ is ontstaan als een gezamenlijk initiatief van het Nederlands Literair Productie en Vertalingen Fonds, de Stichting Nederlandse Literaire Klassieken (Delta-reeks) en het Huygens Instituut (KNAW). Gezien de Vlaams-Nederlandse reikwijdte van de onderneming zijn in een vroeg stadium ook het Vlaams Fonds voor de Letteren en het Centrum voor Teksteditie en Bronnenstudie (KANTL) bij de plannen betrokken en gevraagd die mede te willen dragen. Teneinde een zo breed mogelijk samenwerkingsverband met reeds lopende initiatieven te creëren zijn daarnaast gesprekken gevoerd met diverse andere partijen die een rol spelen in de verspreiding van het Nederlandstalige literaire erfgoed, met positief resultaat. De voornaamste zijn: Nederlandse Taalunie, DBNL, Letterkundig Museum, AMVC-Letterenhuis, Stichting Lezen (Nederland/ Vlaanderen), Canon Cultuurcel, Tekst in Context/ AUP, literatuurgeschiedenis.nl, Vereniging voor Leraren in Levende Talen (VLLT), Teleac/NOT/SchoolTV en Openbare Bibliotheken. Met de toezegging van deze instellingen om op de een of andere wijze te willen participeren is het brede draagvlak gecreëerd dat nodig is om het plan te doen slagen. In de overtuiging dat hiermee afdoende basis voor de gewenste samenwerking in Nederland en Vlaanderen is bereikt, is het plan eind 2007 voorgelegd aan de Nederlandse minister Ronald Plasterk, de Vlaamse ministers Bert Anciaux en Frank Vandenbroucke, en aan de Nederlandse Taalunie met het verzoek het

te willen inleiden in het Comité van Ministers. Besluitvorming wordt in de eerste helft van 2008 verwacht.

WETENSCHAPPELIJKE LITERAIRE EDITIES

Lodewijk van Deysse, *Menschen en Bergen*

Uitvoerder: dr. J.W. van der Weij

In dit project wordt gewerkt aan een elektronische editie van Lodewijk van Deysse's 'Menschen en bergen'. In deze editie zal de ontstaansgeschiedenis van dit prozagedicht op de voet gevolgd en bestudeerd kunnen worden. Zoals gepland in 2006, kreeg het project een grotere reikwijdte in 2007. In zijn nieuwe vorm realiseert het nog steeds een elektronische varianteneditie. Maar nadrukkelijk wil het nu ook een bijdrage leveren aan de editiewetenschap door als *pilot* te fungeren voor de ontwikkeling van software voor elektronisch editoren. Deze ambitie lag eveneens ten grondslag aan de bij NWO ingediende vervangingsaanvraag 'Electronic Historical-Critical Edition of the Prose Poem "Menschen en bergen" (1889-1891) by Lodewijk van Deysse', welke aanvraag gehonoreerd is. De daadwerkelijke conversie en codering van de tekst, aanvankelijk voorzien voor 2007, werd daarmee doorgeschoven naar 2008, wanneer de uitvoerder dankzij de NWO-subsidie gedetacheerd zal kunnen worden op het Huygens Instituut.

Willem Elsschot, *Achter de Schermen*

Uitvoerders: dr. P.G. de Bruijn, drs. V. Neijt (Universiteit Antwerpen), prof.dr. D. Van Hulle (Universiteit Antwerpen)

In samenwerking met de Universiteit Antwerpen werd in 2007 de elektronische editie *Achter de Schermen* voltooid en gepubliceerd. Deze editie presenteert de volledige tekstontwikkeling van 'Opdracht' en 'Achter de Schermen', twee teksten die Elsschot's roman *Tsjip* uit 1933 omsluiten en die kunnen worden gelezen als een lyrische

verantwoording, van het schrijven en van het proces dat daaraan voorafgaat. In 'Achter de Schermen' ontleedt Elsschot zin voor zin welke overwegingen hem bij het schrijven van 'Opdracht' door het hoofd zijn gegaan. Althans, zo lijkt het. De originele bronnen die in de elektronische editie zijn opgenomen bieden een realistischer kijkje achter de schermen.

De editie biedt de mogelijkheid om van beide teksten alle bronnen te verkennen en met elkaar te vergelijken vanuit verschillende vertrekpunten. Van elke versie wordt zowel een elektronisch doorzoekbare transcriptie als een digitale facsimile gegeven. Ook kunnen per versie alle varianten worden opgeroepen of per zin de stappen in het schrijfproces worden gevolgd. In het meest complexe geval, het kladhandschrift van 'Achter de Schermen', kan bovendien een 'topografische transcriptie' worden geraadpleegd als hulpmiddel bij het 'lezen' van het manuscript. Alle teksten in de editie zijn gecodeerd in XML (eXtensible Markup Language), conform de suggesties van het TEI (Text Encoding Initiative).

In december hebben de relaties van het Huygens Instituut een exemplaar van de editie ontvangen bij wijze van relatiegeschenk, als cd-rom in een fraai vormgegeven digipack met begeleidend boekje. Een deel van de oplage is daarnaast verspreid door het Willem Elsschot Genootschap, en ook is de cd-rom gevoegd bij het boek *De kladbewaarders* van Dirk Van Hulle (Nijmegen: Vantilt, 2007). In de loop van 2008 zal de editie ook on line komen op de website van het Huygens Instituut.

Guido Gezelle, Nagelaten en Ongebundelde Lyriek

Uitvoerders: dr. P.G. de Bruijn, dr. J. Pauwels (ISLN/Universiteit Antwerpen)

Dit project is een door het Vlaams Nederlands Comité (FWO/NWO) gesubsidieerd onderzoek dat wordt uitgevoerd in samenwerking met het Instituut voor de Studie van de Letterkunde in de Nederlanden van de Universiteit Antwerpen (ISLN).

Eind 2007 heeft het Huygens Instituut aan NWO moeten meedelen het Gezelle-project voor onbepaalde tijd stop te zetten. Aan

deze beslissing gaat een lange geschiedenis vooraf, met verschillende problemen en omstandigheden die hier niet alle weergegeven zullen worden. Een kort overzicht van de laatste ontwikkelingen moge volstaan.

Nadat in 2005 het oorspronkelijke uitgangspunt van dit project (een historisch-kritische uitgave in boekvorm) was omgebogen naar een digitale editie, heeft de Nederlandse uitvoerder in 2006 zijn aandeel in de editie van de gedichten afgerond, voorzover de beschikbaarheid van het materiaal dat toeliet. Vervolgens is hij begonnen met de implementatie van de digitale editie, waarvoor de ontwikkelafdeling van het Huygens Instituut onder meer een invoermodule programmeerde. Aan Vlaamse zijde deden zich echter problemen voor. De daar aangestelde uitvoerder had inmiddels een andere betrekking aangenomen en hoewel hij de toezegging had gedaan niettemin zijn aandeel te leveren, bleef dit uit. Verschillende pogingen van onze kant en ook herhaaldelijk aandringen van de Vlaamse projectleider, prof. dr. P. Couttenier, hebben hierin geen verandering kunnen brengen.

Eind 2007 heeft het Huygens Instituut besloten verdere pogingen te staken en nwo hiervan op de hoogte te stellen, evenwel met de toezegging: ‘Mocht de Vlaamse partner alsnog met zijn aandeel komen, dan zijn wij uiteraard te allen tijde bereid de digitale editie *on line* te brengen en vervolgens te onderhouden.’

Willem Frederik Hermans, Volledige Werken

Uitvoerders: dr. J.A.W. Gielkens, drs. E. Kamp, drs. P.W. Kegel, drs. A.M.P. Oostveen

2007 was voor het project een moeilijk jaar: twee teamleden waren langdurig ziek, twee andere verlieten het project. Het was daarom onmogelijk de twee voor het verslagjaar geplande delen te laten verschijnen. Maar er werd wel door- en vooruitgewerkt, zodat de draad in het najaar weer kon worden opgepakt. In de loop van het voorjaar namen Jan Gielkens en Peter Kegel het projectleiderschap over van Annemarie Kets; ook werd Bram Oostveen, voormalige stagiair, aangesteld als projectmedewerker. Elly Kamp kwam later

in het jaar het project voor enkele dagen per week versterken, Ans van Nifterick werkte als vrijwilligster aan het project mee, en er waren twee stagiairs: Timme Hos en Eric Voncken, beiden van de Universiteit Utrecht. De projectmedewerkers Bert Van Elsacker en Jolanda Hamers namen in het najaar afscheid van het instituut.

Er verscheen weliswaar geen deel van de *Volledige Werken*, maar het eind 2006 verschenen deel 12, dat de column- en essaybundels *Boze Brieven van Bijkaart* (1977) en *Houten leeuwen en leeuwen van goud* (1979) bevat, werd in het nieuwe jaar gepresenteerd: op 9 februari 2007 gaven Gerrit Komrij en Jan Blokker hun mening over de polemist Willem Frederik Hermans tijdens een avond in De Balie in Amsterdam. Eveneens in februari 2007 verscheen het *Jahrbuch für Computerphilologie* over het jaar 2006 met de bijdrage “A collection, an enormous accumulation of movements and ideas”. Research documentation for the digital edition of the *Volledige Werken* (Complete Works) of Willem Frederik Hermans’ van Bert van Elsacker en Peter Kegel (<http://computerphilologie.tu-darmstadt.de/jgo6/kegelel.html>). Jan Gielkens presenteerde het project in maart voor een internationaal wetenschappelijk publiek tijdens een congres van editiewetenschappers in New York.

Eind 2007 werd de kopij voor deel 2 ingeleverd.

MIDDELEEUWSE VERZAMELHANDSCHRIFTEN UIT DE NEDERLANDEN (MVN)

Contactpersoon Huygens Instituut: dr. H. Brinkman

Nadat in de editiereeks Middeleeuwse Verzamelhandschriften uit de Nederlanden (MVN) een aantal publicaties in boekvorm verscheen, is binnen de projectcommissie de behoefte ontstaan om voortaan naast uitgaven in boekvorm ook edities in digitale vorm te publiceren. Met de digitalisering en beschikbaarstelling van het eerste deel uit de MVN-reeks, het *Geraardsbergse handschrift*, werd in 2003, bij wijze van proef, een nieuwe weg ingeslagen. Om een zo groot mogelijke duurzaamheid te waarborgen werd besloten de digitale edities in te richten in XML-formaat.

De basis van een MVN-editie wordt in beginsel gevormd door een diplomatische uitgave van de teksten uit een handschrift. In een nieuw op te zetten reeks zullen ook kritische edities worden uitgebracht. Vooral nog is het de bedoeling om de kritische edities in boekvorm te laten verschijnen en de digitale vorm voor te behouden aan de diplomatische uitgaven. Dit sluit overigens niet uit dat diplomatische uitgaven in het vervolg ook in boekvorm kunnen verschijnen.

In 2007 is gewerkt aan een hernieuwde versie van de richtlijnen voor de vervaardiging van een uitgave in de MVN-reeks. Het is de bedoeling dat de definitieve versie zal worden gepubliceerd als webpublicatie.

Binnen de beide deelreeksen zijn de onderstaande projecten momenteel in bewerking:

Diplomatische reeks

Het Handschrift-Freckenhorst (Münster, Bischöfliches Generalvikariat, Bistumsarchiv)

Uitvoerders: prof.dr. A. Berteloot, H. Dierckx.

Handschrift Brussel, Koninklijke Bibliotheek, II 144

Uitvoerders: drs. E. Langbroek, drs. A. Roeleveld.

Kritische reeks

Het Wiesbadensehandschrift (Wiesbaden, Hessisches Hauptstaatsarchiv, 3004 B 10)

Uitvoerders: dr. H. Kienhorst, dr. K. Schepers

Handschrift Staatsbibliothek zu Berlin – Preussischer Kulturbesitz, mgo 190.

Uitvoerders: dr. A.M.J. van Buuren, drs. J.H.M. van Dongen, dr. G. Gerritsen-Geywitz, prof.dr. K. Goudriaan, dr. U. Hascher-Burger, prof.dr. H. Joldersma, dr. J.H.F. de Loos, prof.dr. Th. Mertens, prof. dr. J.B. Oosterman, dr. D.E. van der Poel

Het Gruuthuse-handschrift (Den Haag, Koninklijke Bibliotheek, 79 K 10)

Uitvoerders: dr. H. Brinkman, dr. J.H.F. de Loos

In de aanloop tot de verwerving van het handschrift door de Koninklijke Bibliotheek te Den Haag, werd gewerkt aan de integrale ontsluiting van de teksten en de muziek voor een groot publiek. Op 1 maart 2007 verscheen een webeditie op de site van de Koninklijke Bibliotheek.

Deze editie is het resultaat van een samenwerking tussen de KB en het Huygens Instituut. De uitgave bevat digitale foto's van alle bladzijden uit het handschrift, diplomatische transcripties van alle teksten (behoudens de in later tijd toegevoegde), diplomatische transcripties van de melodieën, een beknopte handschriftbeschrijving, een inhoudsopgave, inleidende en toelichtende teksten, samenvattingen van de gedichten, een selectie van muziekopnamen, een virtuele rondleiding door het handschrift, links naar op het web beschikbare vertalingen en secundaire literatuur, een (geselecteerde) bibliografie, alsook een overzicht van muziekopnamen, dit alles voorzien van illustraties uit (andere) middeleeuse handschriften. In het kader van een stage bij het Gruuthuse-project maakte de Utrechtse studente Josje van Zwieten een website over twee gedichten uit het handschrift, het pelgrimsgebed 'Licht der zonden deimsterheit' en de curieuze tekst die met een moderne titel wordt aangeduid als 'Personages in een minnetuin'. Beide teksten zijn kritisch bewerkt en voorzien van toelichtingen en een moderne prozavertaling. Ook die website is raadpleegbaar via de webeditie.

De voorbereiding van de kritische editie van teksten en liederen vorderde aanmerkelijk. Ondanks de vele beschadigingen aan de melodieën (met name door afgesneden bladranden) en de ingewikkelde problematiek van de muziekeditie blijkt dat van de meerderheid van de liederen een alleszins betrouwbare reconstructie mogelijk is. Door samenwerking met het ensemble Fála Musica konden tijdens enkele concertuitvoeringen (o.a. te Utrecht, Dordrecht en Gent) de eerste resultaten reeds worden beluisterd.

In 2007 werd een begin gemaakt met de stage van masterstudent Renée Gabriël (Radboud Universiteit Nijmegen), die zich verdiepte in de overlevering van een tweetal berijmde gebeden.

ICT EN TEKSTEN

TEKSTVERGELIJKING

Zie: Willem Frederik Hermans, Volledige Werken

INFRASTRUCTUUR

Bibliografie van de Nederlandse Taal- en Literatuurwetenschap (BNTL)

Uitvoerders: M.H.T. Baars, P.M.H. Beckers

In januari tot en met augustus van 2007 is gewerkt aan het invoeren van nieuwe titels van wetenschappelijke publicaties op het gebied van de Nederlandse taal- en literatuurwetenschap binnen de database van OCLC-PICA. Met ingang van 1 september kon de interne redactie gebruikmaken van het nieuw ontwikkelde BNTL-systeem, dat een aanzienlijke versnelling van de invoer mogelijk maakt. Via www.bntl.nl is voorlopig nog de sinds augustus 2007 niet meer aangevulde BNTL van OCLC-PICA te raadplegen.

BNTL-vernieuwing

Uitvoerders: M.H.T. Baars, P.M.H. Beckers, dr. K.H. van Dalen-Oskam, (projectleider vanaf 1 augustus 2007), drs. E. Kamp (projectleider tot 1 augustus 2007), drs. A.R. Land, drs. J.J. van Zundert

In 2007 werd een grote klus geklaard door de BNTL-database naar de nieuwe BNTL te migreren. Op 1 september nam de interne redactie de invoermodule in gebruik genomen. Daarna heeft het ontwikkelteam een begin gemaakt met de verdere ontwikkeling van de zoekmogelijkheden. Bij de lancering van de nieuwe BNTL op 24 april 2008 zal de nieuwe BNTL door iedereen te raadplegen zijn via www.bntl.nl

ANNOTEREN EN VISUALISEREN

Editiemachine / e-Laborate

Uitvoerders: drs. P. Boot, A. Buitendijk, dr. K.H. van Dalen-Oskam, ing. R. Haentjens Dekker, dr. M. Hogenbirk, ir. M. Kroese, drs. J.J. van Zundert

In het project Editiemachine wordt programmatuur ontwikkeld met de mogelijkheid om een teksteditie vanaf de eerste werkzaamheden tot aan het einde van het traject in een webomgeving te maken. De testeditie van Marjolein Hogenbirk van de dertiende eeuwse Arturroman *Walewein ende Keye* is in 2007 in eerste versie afgerond binnen de huidige versie van het programma, e-Laborate. Er zijn een aantal wijzigingen in de programmatuur doorgevoerd om het werk te vergemakkelijken.

AUTEURSONDERSCHIEDING

Auteuronderscheiding en stilistiek

Uitvoerders: dr. K.H. van Dalen-Oskam, dr. W. Kuiper, drs. J.J. van Zundert

In 2007 verscheen een artikel in het tijdschrift *Literary and Linguistic Computing* over auteuronderscheiding in de Middelnederlandse *Roman van Walewein*. Op het International Medieval Congress rapporteerde Karina van Dalen-Oskam over het hieruit voortgevloeide onderzoek naar kopiïstenverschillen. Dit onderzoek wordt door haar gedaan in samenwerking met Joris van Zundert en Willem Kuiper. In juni 2007 organiseerden Karina van Dalen-Oskam en Frans Hinskens (Meertens Instituut) een symposium naar aanleiding van de speciale, door hen samengestelde aflevering van het *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde* over kwantitatieve benaderingen in de taal- en letterkunde.

